

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Łucja Biel

2. Rozwój naukowy: posiadane dyplomy i stopnie naukowe

2004	Uniwersytet Gdański	Doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa (z wyróżnieniem), Filologiczne Studium Doktoranckie, rozprawa pt. „Distance in English and Polish”, promotor prof. dr hab. Roman Kalisz
1998	Uniwersytet Jagielloński	Magister filologii angielskiej, specjalizacja przekładoznawcza, praca magisterska pt. „A Cognitive Analysis of Distance in Kazuo Ishiguro’s <i>The Remains of the Day</i> and its Polish Translation by Jan Rybicki”, promotor prof. dr hab. Elżbieta Tabakowska

Dyplomy ukończenia studiów podyplomowych:

2007	University of Cambridge	Diploma in an Introduction to English Law and the Law of the European Union, studia w latach 2005-2007
2005	Chicago-Kent College of Law Uniwersytet Gdański	Dyplom School of American Law, studia w latach 2004-2005
1998	Uniwersytet Jagielloński	Studium Zarządzania i Biznesu, studia w latach 1997-1998

Inne dyplomy i certyfikaty związane z prowadzoną działalnością naukową:

2008	University Ramon Llull University of Vic (Hiszpania)	<i>Certificate in Collaborative Translation Teaching</i>
2008	Consortium for the Training of Translation Teachers, Universidade do Minho (Portugalia)	<i>Certificate in Teaching Translation: Language and Technology</i>
2008	Monterey Institute of International Studies (Stany Zjednoczone)	Kurs <i>Editing for Translators</i>
2010	Uniwersytet Warszawski (Instytut Języka Polskiego)	Kurs <i>Poprawna Polszczyzna I</i>
2010	Uniwersytet Gdański	Kurs <i>Dydaktyka Akademicka</i>
2010	Uniwersytet Gdański	Kurs <i>Projektowanie i wdrażanie kursów e-learningowych 2.0</i>
2014	Fundacja na rzecz Nauki Polskiej	Szkolenie <i>Prezentacja wyników badań naukowych / Social media and Web 2.0 training for scientists</i> , PO KL, Projekt Skills
2014	Fundacja na rzecz Nauki Polskiej	Szkolenie <i>Zarządzanie projektami badawczymi</i> , PO KL, Projekt Skills

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych.

1.10.2013 - do chwili obecnej	Uniwersytet Warszawski Instytut Lingwistyki Stosowanej Zakład Badań nad Dyskursem	Adiunkt Wicedyrektor ds. współpracy z zagranicą i organizacji (od 1.09.2014)
2009-2014	City University London School of Arts and Social Sciences	Visiting Lecturer na studiach MA in Legal Translation
12.10.2004- 30.09.2013	Uniwersytet Gdański Instytut Anglistyki i Amerykanistyki Katedra Translatoryki	Adiunkt Wicedyrektor ds. studenckich (2005-2008)

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego: *badanie dopasowania tekstowego przekładu prawa unijnego i europeizacji polskiego języka prawnego*

- (1) Łucja Biel, *Lost in the Eurofog. The Textual Fit of Translated Law*, 2014, Frankfurt am Main: Peter Lang, 348 str. [monografia]
- (2) Łucja Biel, 2014, „The textual fit of translated EU law: a corpus-based study of deontic modality”, *The Translator* 20(2), doi 10.1080/13556509.2014.909675 [artykuł]

c) omówienie celu naukowego ww. prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Jako osiągnięcie naukowe zgłaszam jednotematyczny cykl publikacji będących wynikiem projektu Eurofog, zrealizowanego w ramach grantu habilitacyjnego MNiSW. Cykl obejmuje monografię *Lost in the Eurofog. The Textual Fit of Translated Law* oraz artykuł „The textual fit of translated EU law: a corpus-based study of deontic modality”, który ukazał się w czasopiśmie z listy Web of Science — *The Translator*. W ramach projektu wykonałam pierwsze na taką skalę badania empiryczne nad eurolektem i jego wpływem na polski język prawny, i w tym zakresie są one pionierskie. Badanie zostało przeprowadzone w stosunkowo wciąż mało popularnej na polskim gruncie metodologii językoznawstwa korpusowego, która umożliwia wykonywanie obiektywnych, wiarygodnych i systematycznych analiz dużych zbiorów danych językowych.

Badanie przebiegało dwutorowo — jego celem było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania: 1) czym różni się język przetłumaczonego prawa unijnego od języka polskiego prawa krajowego (**dopasowanie tekstowe przekładu**) oraz 2) czy różnice są

skorelowane ze zmianami poakcesyjnego języka prawa krajowego (2011) w porównaniu z jego wersją przedakcesyjną (1999) (**europelizacja języka polskiego prawa**); innymi słowy, jak napływ tak dużej ilości tłumaczeń wpływa na polski język prawny.

W badaniu wykorzystałam pojęcie dopasowania tekstowego („textual fit”), ukute przez prof. Chestermana w kontekście hipotezy uniwersaliów translatorycznych, na nazwanie relacji pomiędzy tłumaczeniem a nieprzetłumaczonymi tekstami w języku docelowym. Jak zauważa Chesterman, jest to jedna z dwóch fundamentalnych relacji, w jakich osadzony jest przekład, chociaż, w porównaniu z drugą relacją (ekwiwalencją) istniejącą między tekstem docelowym a źródłowym, badania nad nią są rzadko podejmowane (2004). Pojęcie dopasowania tekstowego poddałam operacjonalizacji, wychodząc poza kontekst uniwersaliów i definiując je bardziej ogólnie jako odległość między tłumaczeniami a nietłumaczeniami z porównywalnego gatunku w języku docelowym. Miarami ilościowymi dopasowania tekstowego są: nietypowa frekwencja wzorów leksykalno-gramatycznych (ich nadreprezentacja lub niedoreprezentacja w tłumaczeniu) oraz nietypowe formy takich wzorów. W rozdziale końcowym zaproponowałam model opisu dopasowania tekstowego tłumaczeń z uwzględnieniem zmiennych i korelacji z ekwiwalencją.

Książka jest podzielona na dwie części. W pierwszej części analizuję aktualny stan badań, przygotowuję interdyscyplinarne ramy teoretyczne wywodzące się z przekładoznawstwa, językoznawstwa korpusowego i juryslingwistyki oraz identyfikuję czynniki kontekstowe wpływające na proces tłumaczenia prawa unijnego i język tekstów docelowych. Część druga analizuje, syntetyzuje i interpretuje uzyskane dane ilościowe.

W rozdziale 1 pt. „Legal language and its patterning” charakteryzuję język prawa, koncentrując się na jego prefabrykacji. Wybrany do analizy gatunek tekstów — akty prawne — zajmuje szczególne, nadrzędne miejsce w hierarchii gatunków prawniczych. Cechuje się dużym stopniem standaryzacji, monotonii i formulaiczności, stanowi więc idealny obiekt do badania powtarzających się wzorów leksykalno-gramatycznych. Na potrzeby badania zaproponowałam następującą klasyfikację, uwzględniającą ich funkcję w aktach prawnych: wzorce strukturyzujące tekst, wzorce gramatyczne, kolokacje tworzące terminy złożone, kolokacje kotwiczące terminy w tekście i kolokacje leksykalne.

W rozdziale 2 pt. „The hybridity of EU discourse and its impact on national languages” opisuję specyfikę tłumaczenia prawa unijnego, które istotnie różni się od typowego tłumaczenia prawniczego ze względu na złożony układ czynników politycznych, proceduralnych i instytucjonalnych. Tłumaczenie prawa unijnego jest tzw. tłumaczeniem autorytatywnym (zob. Šarčević 1997), gdyż tekst docelowy staje się wiążącym prawem w państwach członkowskich. Wynika to z obowiązującej w UE zasady wielojęzyczności prawa i równego traktowania języków urzędowych: formalnie zamiast oryginału i tłumaczeń występują 24. równorzędne wersje językowe. Sam proces tłumaczenia jest wieloetapowy i wielojęzyczny, a tłumaczenie jest obecne na wszystkich etapach procedury legislacyjnej. Na hybrydowość języka unijnego wpływają również następujące czynniki: 1) uproszczenia syntaktyczne i dekulturyzacja poprzez wprowadzenie ponadnarodowej siatki pojęć; 2) fakt tworzenia większości tekstów przez nierodzimych użytkowników języka; 3) niska jakość procesu legislacyjnego, która nierzadko przekłada się na niską jakość tłumaczenia; 4) instytucjonalizacja procesu tłumaczenia. Rozdział podsumowują rozważania na temat zmiany

struktury gatunków prawnych po przystąpieniu Polski do UE: termin „polski język prawny” obejmuje obecnie zarówno unijny polski język prawny, jak i język prawa krajowego.

W rozdziale 3 pt. „Corpus-based translation studies: Textual fit” omawiam zagadnienia wywodzące się z translatoryki korpusowej, które mają wpływ na dopasowanie tekstowe. Dyskusja koncentruje się na kontrowersyjnej hipotezie tzw. uniwersaliów translatorycznych (obecnie częściej mówi się o tendencjach), wysuniętej przez Monę Baker w latach 90-tych i weryfikowanej w metodologii korpusowej. Pogląd, iż język tłumaczeń jest zniekształcony, nie jest nowy i pojawia się w literaturze pod wieloma nazwami, np. trzeci kod (Frawley 1984) czy trzeci język (Duff 1981). Silna wersja hipotezy zakłada jednak istnienie cech tłumaczeń wynikających wyłącznie ze specyfiki procesu tłumaczenia, niezależnych od pary językowej czy rodzaju tekstu, które powodują, iż język tłumaczeń różni się od nieprzetłumaczonych tekstów w języku docelowym. Na potrzeby badania interesują mnie tzw. T-universalia, tj. uniwersalia związane z dopasowaniem tekstowym: spłaszczenie (ang. *levelling out*), normalizacja/ konwencjonalizacja/ standaryzacja, jednostki unikalne czy nietypowe kolokacje. Założyłam, iż na dopasowanie tekstowe mają również wpływ: zasada ekwiwalentnej frekwencyjności użycia Petera Newmarka (1988) czy prawo interferencji Gideona Toury'ego (1995).

Ostatnia część rozdziału poświęcona jest przeglądowi literatury na temat zniekształceń frazeologii w tłumaczeniu; jest to stosunkowo nowy obszar badań w przekładoznawstwie rozwijający się dzięki badaniom korpusowym. Większość dotychczasowych badań przeprowadzono na tłumaczeniach literackich czy prasowych, niejednokrotnie dochodząc do dość powierzchownych i wątpliwych konkluzji typu „tłumaczenia są bardziej kolokacyjne” czy „tłumaczenia są mniej frazeologiczne”, przy czym możliwość odniesienia tych wyników do tłumaczeń prawnych jest bardzo ograniczona.

Rozdział 4 pt. „EUROFOG corpus design and methodological considerations“ zawiera opis zastosowanego podejścia korpusowego. W związku z głosami krytycznymi co do zasadności badania tłumaczeń bez tekstów źródłowych połączyłam metodę Baker badania tłumaczeń na jednojęzycznych korpusach porównawczych z postulowaną ostatnio metodą wielojęzycznego korpusu porównawczego. W badaniu dopasowania tekstowego zaplanowałam następującą konfigurację korpusów:

- Korpusy tłumaczeniowe: korpus rozporządzeń R-Acquis (14,7 mln słów) i korpus dyrektyw L-Acquis (7,2 mln słów) w tłumaczeniu na język polski. Analizie poddano dwa najważniejsze typy aktów prawa wtórnego: rozporządzenia, które mają ogólne zastosowanie i obowiązują bezpośrednio, oraz dyrektywy, wiążące co do celu, który ma być osiągnięty, i podlegające transpozycji do prawa krajowego.
- Korpusy równoległe: wersja angielska korpusu rozporządzeń i korpusu dyrektyw JRC Acquis.
- Prawniczy korpus porównawczy: zbudowany przeze mnie korpus polskiego prawa PLC (6,8 mln słów).
- Ogólny korpus referencyjny: wersja zrównoważona Narodowego Korpusu Języka Polskiego (240,2 mln słów).

Do badania europeizacji zbudowałam następujące korpusy:

- Korpus przedakcesyjny PreA-1999KP (0,8 mln słów): ustawy kodeks i ustawy typu prawo w wersji z 1999 r.
- Korpus poakcesyjny PostA-2011KP (1,3 mln słów): te same ustawy w wersji z roku 2011.

Rozdziały empiryczne nr 5 i 6 stanowią trzon pracy. Korzystając z programu Wordsmith Tools, wyodrębniłam listę słów kluczowych dla korpusu Acquis (tj. słów nadreprezentowanych w tłumaczeniu) oraz dla korpusu PLC (słów niedoreprezentowanych w tłumaczeniu). Słowa kluczowe sklasyfikowałam funkcjonalnie wedle kategorii: mentalne modele rozumowania prawniczego, modalność deontyczna, depersonalizacja, logiczne relacje między jednostkami dyskursu (parataksa i hipotaksa), kwalifikacje i ramy, wyrażenia deiktyczne oraz mapowanie tekstowe.

Wyniki badania wskazują na dywergentne dopasowanie tekstowe eurolektu do polskiego języka prawnego (sumaryczne zestawienie różnic str. 289-292), w tym:

- zdania dłuższe o niemal 3 słowa
- inna struktura mentalnych modeli rozumowania prawniczego: niższa liczba zdań warunkowych, zwłaszcza tworzonych poprzez *jeżeli* (natomiast anormalna frekwencyjność zdań warunkowych z *jeśli*); silna nadreprezentacja zdań celowych i wynikowych
- silna nadreprezentacja czasowników modalnych wyrażających zobowiązanie i niska frekwencyjność frazeologizmów deontycznych
- depersonalizacja: nadreprezentacja konstrukcji bezosobowych *-no/to*; niemal dwa razy więcej konstrukcji w stronie biernej
- parataksa i hipotaksa: niska frekwencyjność *oraz, a także, lub, albo* i zdań podrzędnych przydawkowych przy nadreprezentacji zdań dopełnieniowych z *że*
- ramy: nadużywanie imiesłowów przysłówkowych współczesnych *-ąc*
- wyrażenia deiktyczne: nadreprezentacja zaimków wskazujących, bardzo silna nadreprezentacja zaimków nieokreślonych i przymiotników typu *niniejszy, następujący*
- mapowanie tekstowe: bardziej zróżnicowane odsyłacze inter- i intratekstualne.

W warstwie terminologicznej zauważa się nadreprezentację terminów dotyczących rolnictwa, przywozu/wywozu, wprowadzania produktów na rynek, produkcji, procesów chemicznych, rybołówstwa oraz liczne terminy związane z kontekstem unijnym, zapożyczenia i neologizmy. Język unijny cechuje się niższą standaryzacją, m.in. zawiera warianty terminów prawnych, w tym potoczne, oraz szereg błędnych konstrukcji (*i/lub, i/albo, za wyjątkiem, w porównaniu dla/do, w odniesieniu dla*).

O ile rozporządzenia i dyrektywy są w warstwie językowej zbliżone do siebie na tle tekstów nieprzetłumaczonych, to jednak zauważa się dość znaczne różnice pomiędzy tymi dwoma typami tekstów. Różnice są skorelowane z dominującą funkcją tekstu, np. dyrektywy,

które są ważne co do skutku, który ma być osiągnięty, zawierają znacznie więcej zdań celowych czy czasowników modalnych służących wyrażaniu obowiązku oraz dozwolenia i uprawnienia. Natomiast rozporządzenia wydają się być bardziej dialogiczne: mają więcej konstrukcji służących wnioskowaniu i uzasadnianiu, konstrukcji ze stroną bierną i konstrukcji bezosobowych w czasie przeszłym.

Skutkiem niedopasowania tekstowego tłumaczeń prawa unijnego jest wykształcenie się hybrydowej odmiany polskiego języka prawnego. W tym kontekście można mówić o kolonizacji (europeizacji) gatunku, czy też naruszeniu jego integralności, co można również interpretować przez pryzmat nierównowagi między silniejszą kulturą europejską a słabszą postkomunistyczną kulturą krajową. Przyczyn niedopasowania można szukać w skomplikowanym procesie stanowienia prawa, innym dopasowaniu kontekstowym (inne cele i kontekst użycia), odmiennej strukturze unijnych aktów prawnych, silnej interferencji z języka źródłowego na skutek preferowania przez tłumaczy technik tłumaczenia dosłownego.

Badanie pozwala również na charakterystykę polskiego języka prawnego na tle reprezentatywnej próby języka polskiego z NKJP, np. znacznie wyższa liczba zdań warunkowych, celowych, przyczynowo-skutkowych czy przyimków złożonych. Wskazuję również na wewnętrzne zróżnicowanie języka polskiego prawa, a mianowicie dość istotne różnice pomiędzy językiem kodeksów i ustaw typu prawo a zwykłymi ustawami.

Analiza korpusów przed- i poakcesyjnych pozwala skonkretyzować tezy o europeizacji polskiego języka prawnego. Pomimo niskiego dopasowania tekstowego prawa unijnego i wbrew obiegu opinii wpływa ono w stosunkowo niewielkim stopniu na język prawa polskiego na poziomie wzorców strukturyzujących tekst czy wzorców gramatycznych. Konwencje gatunkowe są stabilne i odporne na zmiany. Zmiany z reguły obejmują wzrost/spadek frekwencyjności (na ogół do 20%). Najbardziej widoczną zmianą jest wzrost odsyłaczy intra- i intertekstualnych w korpusie poakcesyjnym (wzrost o 56% o którym mowa w *art./ust.*), w szczególności odniesień do aktów prawa unijnego i realiów europejskich. Główne zmiany (np. wzrost długości zdania o 2,43 słów) i ich korelację z nadreprezentacją czy niedoreprezentacją w korpusie tłumaczeniowym podsumowałam w tabelach na str. 301-303. Korelacja jest widoczna w szczególności dla wzorców, które mają wysoką frekwencyjność (są więc kognitywnie wyraziste). Więcej zmian odnotowano w warstwie terminologicznej — przykładowo wzrost frekwencyjności przymiotnika *europejski* (o 1352%), co świadczy o silnym zakotwiczeniu polskiego prawa w kontekście unijnym.

W końcowym rozdziale opisuję ograniczenia zastosowanej metody. Metodologia korpusowa sprawdza się w badaniach porównawczych, jednak wyniki uzależnione są od struktury korpusu. Podkreślam konieczność lepszej kalibracji korpusu w dalszych badaniach m.in. poprzez wydzielenie części normatywnych od nienormatywnych, jak i triangulacji danych i metodologii.

Wyniki badania mogą być przydatne w bieżącej dyskusji nad uniwersaliami translatorycznymi, dostarczając danych z rzadko badanych w tym kontekście: języka polskiego i gatunku aktów prawa międzynarodowego. Wyniki podważają silną wersję hipotezy i wskazują na istotną zależność cech tłumaczeń („uniwersaliów”) od gatunku. Potwierdzają występowanie w tłumaczeniach aktów prawa unijnego jednostek unikalnych i nietypowych kolokacji; przeczą natomiast istnieniu spłaszczenia, normalizacji, standaryzacji (odnotowano odwrotny trend — zwiększenie wariantywności i niższy stopień prefabrykacji

języka). Badanie wykazało również nietypową dystrybucję par synonimicznych w przekładzie, w których synonim wyraźnie preferowany przez tłumaczy jest na ogół mniej formalny i ma wyższą frekwencyjność w języku ogólnym (jest więc bardziej kognitywnie wyrazisty), nawet jeżeli w języku prawnym jest inny uzus.

Jeżeli chodzi o praktyczne zastosowanie badań, wyniki mogą przyczynić się do lepszego rozumienia prawa unijnego, a także do poprawy jakości tłumaczeń. Dopasowanie tekstowe jest jedną z miar jakości tłumaczenia — jego naturalności i stopnia interferencji, potencjału komunikacyjnego i akceptowalności. Powinno być zintegrowane z modelami oceny jakości tłumaczenia i zapewniania jakości.

Wyniki można zastosować w kształceniu adeptów przekładu i doświadczonych tłumaczy. Wiedzę o tym, co jest nadreprezentowane i niedoreprezentowane w tłumaczeniu, można wykorzystać do uzyskania bardziej konwergentnego dopasowania tekstowego tłumaczeń i wyeliminowania zniekształceń typowych dla procesu tłumaczenia. Planuję opracować ćwiczenia kierujące uwagę na jednostki unikalne (czyli te, które nie są „wywoływane” w procesie tłumaczenia), obszary nad- i niedoreprezentacji oraz inne obszary interferencji, a także ćwiczenia uwrażliwiające na konwencje gatunkowe polskiego języka prawnego.

Uzyskane dane empiryczne mają ponadto wartość deskryptywną, gdyż opisują stan polskiego języka prawnego na rok 2011 oraz rejestrują kształt unijnego języka polskiego we fazie formatywnej (do roku 2006). Mogą stanowić punkt odniesienia dla innych badań i pozwalają weryfikować twierdzenia formułowane w sposób intuicyjny lub na ograniczonej bazie materiałowej (np. str. 166). Natomiast korpusy opracowane na potrzeby badania mogą być wykorzystane przez innych badaczy lub do kształcenia tłumaczy metodą indukcyjną.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Od uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych w 2004 r. opublikowałam 17 artykułów w czasopiśmie, 10 rozdziałów w monografiach, 7 recenzji, 1 opracowanie leksykograficzne, 1 opracowanie dydaktyczne i współredagowałam specjalne wydanie czasopisma z listy Web of Science. Brałam aktywny udział w konferencjach naukowych — łącznie 42 wystąpienia konferencyjne, w tym 34 referaty na konferencjach międzynarodowych, m.in. w Wielkiej Brytanii, Danii, Niemczech, Austrii, Hiszpanii, Holandii, Belgii, Rosji, Słowacji, Chorwacji oraz we Włoszech.

Rozwój warsztatu metodologicznego

Od początku pracy naukowej moje zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół szeroko pojętej komunikacji międzykulturowej. Rozprawa doktorska, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Romana Kalisza na Uniwersytecie Gdańskim, stanowiła analizę kontrastywną sposobów wyrażania dystansu społecznego i psychologicznego w języku angielskim i polskim. Analizę przeprowadziłam, korzystając z metodologii językoznawstwa kognitywnego, której solidne podstawy opanowałam podczas pisania pracy magisterskiej pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Tabakowskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W

pierwszych latach po doktoracie kontynuowałam badania nad dystansem (publikacje II-25, II-26 i II-27), natomiast od roku 2006 moje badania koncentrują się na nowej tematyce — na przekładzie prawnym i prawniczym, która jest mi bliska z racji doświadczeń zawodowych (tłumacz tekstów prawniczo-ekonomicznych od 1997 r. i tłumacz przysięgły języka angielskiego od 2004 r.) oraz ukończenia studiów podyplomowych z zakresu prawa angielskiego i unijnego (University of Cambridge) oraz prawa amerykańskiego (Chicago-Kent School of Law i Uniwersytet Gdański). Ze względu na specyfikę dziedziny poszerzyłam warsztat metodologiczny o językoznawstwo korpusowe, którego podstawy opanowałam samodzielnie. Wygranie konkursu na stanowisko adiunkta w Instytucie Lingwistyki Stosowanej w 2013 r. umożliwiło mi zapoznanie się z dorobkiem Uniwersytetu Warszawskiego i poszerzenie warsztatu o narzędzia z zakresu analizy dyskursu (udział w wykładach prof. dr hab. Anny Duszak), które zamierzam uwzględnić w dalszej pracy badawczej nad przekładem. Dla mojego rozwoju naukowego nie bez znaczenia była mobilność (Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Gdański, City University London i Uniwersytet Warszawski) oraz dążenie do zdobywania nowej wiedzy poprzez udział w licznych szkoleniach krajowych i zagranicznych (Zjednoczone Królestwo, Belgia, Hiszpania, Portugalia, Dania, Stany Zjednoczone).

Główne kierunki badawcze

1. Przekład prawny i prawniczy
2. Metodologia korpusowa
3. Terminologia i frazeologia
4. Dydaktyka przekładu specjalistycznego

5.1 Przekład prawny i prawniczy (II-8, II-9, II-28)

Ważnym kierunkiem podejmowanych przeze mnie badań są zagadnienia teoretyczne i metodologiczne związane z przekładem prawnym i prawniczym. Interesuje mnie typologia przekładu prawnego i prawniczego (II-28), jego intertekstualność (II-8) oraz kryteria oceny jakości w świetle norm rynkowych, w szczególności normy PN-EN 15038 „Usługi tłumaczeń — Wymagania dotyczące świadczenia usług” (II-9). W artykule „Tekst prawny jako hipertekst — o intertekstualności tłumaczeń prawnych na przykładzie międzynarodowych instrumentów z zakresu handlu ludźmi” dowodzę, analizując definicje terminu „handel ludźmi”, iż tłumaczenie aktu prawnego tworzy niesymetryczny i mniej przewidywalny hipertekst (termin za Mattilą 2006), częściowo zamazujący i zniekształcający relacje między tekstami źródłowymi oraz kreujący nowe zależności intertekstualne na skutek rekontekstualizacji, czynników idiosynkratycznych i (zbyt) indywidualnych decyzji tłumaczy. Badane materiały pokazują, iż o ile intertekstualność jest realizowana w tekstach źródłowych techniką cytowania (identyczne definicje terminu w różnych systemach prawnych), o tyle w tłumaczeniach jest ona budowana w sposób niezamierzony i nieprawidłowy poprzez „efekt echo”.

Zagadnienia metodologiczne poruszam, wraz ze współautorem prof. Janem Engbergiem, w artykule pt. „Research models and methods in legal translation” (II-3), będącym wstępem do redagowanego przez nas gościnnie specjalnego numeru czasopisma *Linguistica Antverpiensia New Series - Themes in Translation Studies*, poświęconego metodom badania przekładu prawnego i prawniczego. W artykule identyfikujemy najważniejsze kierunki badawcze, w tym badania korpusowe, socjologię tłumaczeń, krytyczną analizę dyskursu czy badania nad procesem decyzyjnym tłumaczy. W ostatnich latach za najbardziej wyrazisty nurt można uznać badania korpusowe. Zauważamy również wzrost autonomii badań nad przekładem prawnym i prawniczym w ramach przekładoznawstwa oraz wzrost zainteresowania aspektami komunikacyjnymi, pragmatycznymi, kognitywnymi i społecznymi przekładu.

5.2 Metodologia korpusowa (II-22)

Innym podejmowanym przeze mnie tematem są zagadnienia metodologiczne związane ze stosowaniem narzędzi korpusowych w badaniach nad językiem prawnym i prawniczym oraz w przekładoznawstwie (translatoryka korpusowa) (II-22). W artykule pt. „Corpus-based studies of legal language for translation purposes: methodological and practical potential” omawiam genezę i założenia translatoryki korpusowej jako nowego nurtu przekładoznawstwa, pozycjonując go na tle najnowszych kierunków badań nad przekładem, przede wszystkim w obrębie tzw. zwrotu technologicznego (zob. Cronin 2010) i zwrotu językoznawczego (rehabilitacja metod językoznawczych w translatoryce). Translatoryka korpusowa przyczyniła się do umocnienia nurtu empirycznego, metod ilościowych oraz podejścia indukcyjnego i deskryptywnego. Do dalszego jej rozwoju konieczny jest rozwój oprogramowania i dopracowanie metod badania korpusów równoległych.

5.3 Terminologia i frazeologia (II-6, II-10)

W kontekście terminologii interesują mnie zagadnienia teoretyczne, w szczególności kognitywna teoria terminu, oraz zagadnienia praktyczne związane z procesem decyzyjnym przy doborze ekwiwalentów terminów prawnych.

W artykule pt. „Organization of background knowledge structures in legal language and related translation problems” (II-10) stosuję pojęcia językoznawstwa kognitywnego, w szczególności semantykę Langackera i ramy Fillmore'a, do opisu terminów prawnych. Proponuję dynamiczne ujęcie terminu jako punktu dostępu do struktur wiedzy prawnej. Przy doborze ekwiwalentów terminologicznych ważna jest ocena, jakie struktury wiedzy aktywują poszczególne ekwiwalenty. Tłumaczenie prawne i prawnicze należałoby postrzegać jako hybrydę — znaczenie tłumaczenia, które jest osadzone pojęciowo w źródłowym systemie prawnym, konstruuje się poprzez terminy aktywujące struktury wiedzy związane z systemem docelowym. W pewnym sensie przypomina to (wewnątrzjęzykowy) mechanizm funkcjonowania metafory pojęciowej, w której następuje mapowanie z domeny dobrze znanej czy konkretnej na domenę nową czy abstrakcyjną. W tłumaczeniu prawnym i prawniczym pojęcia docelowego systemu prawnego pomagają nam zrozumieć pojęcia systemu

źródłowego. Z tego względu tam, gdzie jest to możliwe, za optymalne w przekładzie uważam podejście funkcjonalne.

W artykule „Legal terminology in translation practice: dictionaries, googling or discussion forums?” (II-6) badam zmianę zachowań tłumaczy prawniczych związanych z korzystaniem z materiałów pomocniczych podczas procesu tłumaczenia, a w szczególności interesuje mnie zastępowanie słowników przez pytania na forach dyskusyjnych. W tym celu zbadalam pytania w kategorii Prawo w popularnym serwisie KudoZ™ na stronie www.proz.com, wykazując, między innymi, iż większość pytań dotyczy terminów złożonych i polisemicznych o niższym stopniu terminologiczności, które rzadko są ujmowane w słownikach, a także zwrotów nie mających statusu terminu.

Analizy kontrastywne polskiej, angielskiej, amerykańskiej oraz unijnej terminologii i frazeologii z zakresu prawa spółek (II-13, II-14, II-15, II-16, II-18, II-21), prawa pracy (II-12) oraz przestępczości transgranicznej (II-11, II-16)

Grupa dziewięciu artykułów zawiera szczegółowe analizy kontrastywne (komparatywne) terminologii, głównie z zakresu prawa spółek. Analizy są wynikiem badań korpusowych oraz badań materiałowych wykonanych podczas licznych kwerend w bibliotekach angielskich (Londyn, Leeds, Newcastle). Ze względu na aspekt praktyczny artykuły skierowane są nie tylko do terminologów i przekładoznawców, ale również do tłumaczy. O zapotrzebowaniu na tego typu opracowania może świadczyć fakt, iż w społecznościowym serwisie naukowym Academia.edu artykuł dotyczący nazw spółek ma ponad 23 tys. wejść.

W badaniach nad terminologią i ekwiwalencją interesuje mnie w szczególności organizacja struktury pojęciowej dziedziny oraz to, w jakim stopniu miejsce pojęcia w systemie pojęciowym wpływa na jego znaczenie. W artykule pt. „Areas of similarity and difference in legal phraseology: collocations of key terms in UK and Polish company law” badam na korpusach kolokacje terminów prawa spółek polskiego i angielskiego, zajmując się przede wszystkim metaforą pojęciową SPÓŁKA JEST OSOBA, scenariuszem kognitywnym „cyklu życia spółki” oraz odmienną konceptualizacją spółek kapitałowych w prawie angielskim i polskim. Pozostałe artykuły z zakresu prawa spółek poświęcone są poszczególnym etapom życia spółki. W analizach kładę duży nacisk na frazeologię, która „zakotwicza” termin w tekście. Dopelnieniem moich zainteresowań frazeologicznych jest opracowanie pt. „Słowniczek kolokacji polskiego prawa spółek” (II-38), będący częścią większego słownika kolokacji prawniczych (w opracowaniu).

5.4 Dydaktyka przekładu specjalistycznego — integracyjne podejście funkcjonalne (II-4, II-5, II-7, II-19, II-20, II-23, II-24, II-29)

Istotnym obszarem moich dociekań jest dydaktyka przekładu specjalistycznego. Publikacje bazują na kilkuletnich doświadczeniach nabytych podczas tworzenia programu studiów przekładoznawczych w Katedrze Translatoryki Uniwersytetu Gdańskiego, pracy na City University London na studiach *MA in Legal Translation*, a także prowadzenia licznych szkoleń dla praktykujących tłumaczy.

Moje badania koncentrują się przede wszystkim na nabywaniu przez początkujących tłumaczy kompetencji w zakresie świadczenia usług tłumaczeniowych. W publikacjach propaguję autorskie **integracyjne podejście funkcjonalne**, które bazuje na koncepcji tłumacza funkcjonalnego Christine Nord, konstrukcjonizmie społecznym Dona Kiraly'ego oraz profesjonalizacji kształcenia Dorothy Kelly. Koncepcję przedstawiłam w artykule pt. „Professional realism in legal translation classroom: translation competence and translator competence” (II-5) opublikowanym w jednym z najważniejszych czasopism translatorskich *Meta. Translators' Journal*. W artykule pt. „Integracyjne podejście funkcjonalne w dydaktyce przekładu prawniczego” (II-8), przybliżając koncepcję polskiemu czytelnikowi, rozwinęłam ją o element funkcjonalny. Zaproponowane podejście umożliwia integrowanie szeregu kompetencji w celu kształtowania u studentów funkcjonalnego podejścia do przekładu i poczucia własnej skuteczności. Polega na wprowadzeniu realizmu zawodowego i zmiany podejścia z tradycyjnego, zorientowanego na nauczyciela na podejście zorientowane na studenta, które zakłada autonomię uczącego się i stopniowe przenoszenie na studenta odpowiedzialności za proces uczenia. Podstawowym narzędziem dydaktycznym jest metoda uczenia się przez projekt, która umożliwia integrowanie umiejętności nabytych w trakcie całych studiów na różnych kursach oraz holistyczne spojrzenie na usługę tłumaczeniową. Możliwości aplikacyjne koncepcji zaprezentowałam w artykułach: „Collaborative projects with external stakeholders in the translation classroom” (II-24) i „Kompetencja w zakresie świadczenia usług tłumaczeniowych a uczenie się przez projekt” (II-20), np. projekt wirtualnych staży w Ministerstwie Spraw Zagranicznych polegających na tłumaczeniu strony rządowej o przygotowaniach Polski do prezydencji w Radzie Unii Europejskiej. Artykuły z tej grupy zawierają również szereg praktycznych ćwiczeń ułatwiających kształtowanie podejścia funkcjonalnego poprzez pogłębianie rozumienia źródłowego tekstu prawniczego oraz rozumienia funkcji i statusu tekstu docelowego. Innym przykładem zastosowania koncepcji jest propozycja kursu *Tłumaczenia unijne* (rozdział pt. „EU translation as an institutional translation: an advanced course with focus on information mining competence”, II-19), w którym szczególną uwagę poświęciłam kompetencji w zakresie pozyskiwania informacji. Natomiast w artykule pt. „The Textual Fit of Legal Translations: Focus on Collocations in Translator Training” (II-23) omawiam kompetencję frazeologiczną.

Innym interesującym mnie aspektem profesjonalizacji kształcenia jest jego zbliżenie do norm rynkowych, w szczególności normy europejskiej EN 15038:2006, co przeanalizowałam w artykule pt. „Training translators or translation service providers? EN 15038:2006 standard of translation services and its training implications”, opublikowanym w *The Journal of Specialised Translation*. Normę, która wprowadziła obowiązkową weryfikację tłumaczenia przez drugiego tłumacza jako niezbędny element zapewniania jakości tłumaczenia, uważam za ważny krok na rzecz profesjonalizacji zawodu tłumacza i branży tłumaczeniowej.

Dopełnieniem tej serii artykułów jest materiał dydaktyczny „Working for Translation Agencies as a Freelancer: A Guide for Novice Translators” (II-29) w postaci poradnika ułatwiającego studentom rozpoczęcia współpracy z biurami tłumaczeń.

6. Pozostałe osiągnięcia

6.1 Współpraca krajowa i międzynarodowa

Z dodatkowej działalności za najważniejsze osiągnięcia uważam: pełnienie funkcji sekretarz generalnej towarzystwa The European Society for Translation Studies (EST); pełnienie funkcji zastępcy redaktor naczelnej międzynarodowego periodyku wydawanego w Londynie (lista ERIH, INT2) *The Journal of Specialised Translation*; wykonywanie recenzji dla czasopism zagranicznych: *The Journal of Specialised Translation*, *The Interpreter and Translator Trainer*, *Perspectives: Studies in Translatology*, *mTm. A Translation Journal*, *Liverpool Law Review: A Journal of Contemporary Legal and Social Policy Issues*, oraz recenzowanie projektów dla Narodowego Centrum Nauki.

Ponadto współpracowałam m.in. z City University London (*visiting lecturer*, 2009-2014) oraz z University of Roehampton (*external researcher*, od 2013 r.). Obecnie jestem członkiem dwóch międzynarodowych zespołów badawczych: *Eurolect Observatory* (UNINT, Włochy) oraz *Understanding Justice* (grant Komisji Europejskiej, koordynator Middlesex University). W latach 2010-2013 pełniłam rolę kierownika projektu koordynującego udział Uniwersytetu Gdańskiego w międzynarodowej sieci akademickiej *Optimale - Optimising Professional Translator Training in a Multilingual Europe* (grant Komisji Europejskiej). W latach 2012-2013 z prof. Janem Engbergiem z University of Aarhus (Dania) współredagowałam specjalny numer czasopisma *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies* pt. „Research models and methods in legal translation”. Niedawno rozpoczęłam współpracę z University of Geneva (zaproszenie do komitetu naukowego konferencji *LTC5 - Conference on Law, Translation and Culture* oraz do wygłoszenia wykładu plenarnego na tej konferencji).

W ramach współpracy krajowej jestem wykonawcą w interdyscyplinarnym projekcie NCN *Język wielojęzycznego prawa Unii Europejskiej - (de)kulturyzacja i (de)hybrydyzacja języka prawnego podczas tworzenia i transpozycji prawa Unii Europejskiej* (kierownik dr Agnieszka Doczekalska, Akademia Leona Koźmińskiego). Jestem członkiem *The Consortium for Translation Education Research* (dr hab. Maria Piotrowska, prof. UP) oraz Pracowni Dydaktyki Przekładu Specjalistycznego (Uniwersytet Gdański). Współpracuję również z dr hab. Stanisławem Goździem-Roszkowskim, prof. UŁ (wspólny artykuł o przekładzie prawnym, przyjęty do druku).

6.2 Dydaktyka i organizacja

Za swoje największe osiągnięcie dydaktyczne uważam wieloletnią pracę nad uruchomieniem specjalizacji translatorycznej w Instytucie Anglistyki i Amerykanistyki Uniwersytetu Gdańskiego (w latach 2005-2013), wraz z dr hab. Wojciechem Kubińskim, prof. UG i dr Olgą Kubińską, w tym w szczególności opracowanie i wdrożenie koncepcji studiów pierwszego stopnia, drugiego stopnia oraz studiów podyplomowych. Byłam członkiem Rady Programowej Translatoryki oraz pełniłam funkcję koordynatora kształcenia tłumaczy specjalistycznych. Wraz z zespołem opracowaliśmy komponent Studia Podyplomowe „Translatoryka” w „Programie wdrożenia nowoczesnych elementów kształcenia w

Uniwersytecie Gdańskim” finansowanym przez Program Operacyjny Kapitał Ludzki 4.1.1., pozyskując kwotę 500 000 PLN na organizację studiów oraz doposażenie Katedry. Do współpracy udało nam się zaprosić wybitnych specjalistów przekładu z Europy i z Polski (m.in. prof. A. Chesterman, prof. M. Cronin, prof. M. Snell-Hornby, prof. Ch. Schaeffner, prof. Y. Gambier, prof. E. Tabakowska, prof. E. Balcerzan). Na studiach podyplomowych opracowałam program specjalizacji Tłumaczenia prawniczo-ekonomiczne (gdzie o jedno miejsce ubiegało się ponad 20 osób) oraz sprawowałam opiekę nad studentami specjalizacji.

Pełniłam również funkcję wicedyrektora ds. studenckich w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Gdańskiego (2005–2008), dostosowując programy nauczania do nowych standardów kształcenia oraz systemu bolońskiego. Byłam członkiem Rady Instytutu Anglistyki i Amerykanistyki Uniwersytetu Gdańskiego jako reprezentant młodszych pracowników naukowo-dydaktycznych oraz członkiem Uczelnianego Zespołu ds. Zapewniania Jakości Kształcenia w Uniwersytecie Gdańskim, a wcześniej członkiem Rektorskiego Zespołu ds. Opracowania Wewnętrznego Systemu Zapewniania Jakości Kształcenia w Uniwersytecie Gdańskim. Od września 2014 r. będę pełnił funkcję wicedyrektora Instytutu Lingwistyki Stosowanej ds. współpracy zagranicznej i organizacji.

Prowadziłam zajęcia dydaktyczne z zakresu językoznawstwa (językoznawstwo kognitywne, językoznawstwo korpusowe), translatoryki (zajęcia praktyczne z zakresu tłumaczeń prawniczo-ekonomicznych oraz zajęcia teoretyczne), terminologii i praktycznej nauki języka angielskiego w ramach zatrudnienia na Uniwersytecie Gdańskim (2004-2013), Uniwersytecie Warszawskim (od 2013 do chwili obecnej) i City University London (2009-2014). Prowadziłam również gościnne zajęcia z przekładoznawstwa na Westminster University, Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. W pracy dydaktycznej wdrażałam metodę uczenia się przez projekt oraz promowałam korzystanie z korpusów językowych i ich tworzenie dla celów tłumaczeniowych, jak i badawczych. Wypromowałam 38 prac magisterskich (na City University i Uniwersytecie Gdańskim) i 15 prac licencjackich oraz recenzowałam 30 prac dyplomowych. Za znaczny sukces dydaktyczny uważam publikacje trzech studentek, w czasopiśmie *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication and Translation Journal*, które powstały na bazie prowadzonych pod moim kierunkiem prac dyplomowych.

6.3 Popularyzacja

Do działalności popularyzatorskiej zaliczam powołanie z mojej inicjatywy studenckiego Koła Tłumaczeń Specjalistycznych LINGUANA na Uniwersytecie Gdańskim (2006-2013) oraz sprawowanie opieki naukowej nad jego działalnością. Pod moją opieką studenci prowadzili badania naukowe, organizowali warsztaty przekładoznawcze i doroczny konkurs na tłumaczenie specjalistyczne oraz wydawali biuletyny (4 wydania).

Od kilku lat współpracuję z organizacjami zawodowymi tłumaczy, głównie z Polskim Towarzystwem Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS oraz ze Stowarzyszeniem Tłumaczy Polskich. Na bazie pracy naukowej opracowałam szereg szkoleń dla tłumaczy (liczne referaty na warsztatach przekładoznawczych, prowadzenie zajęć w ramach *Laboratorium dla kandydatów na tłumaczy przysięgłych i dla tłumaczy specjalistycznych*

TEPISu oraz szkolenia terminologiczno-translatoryczne z zakresu prawa spółek handlowych dla STP). Byłam członkiem Międzyinstytucjonalnego Komitetu Konsultacyjnego Kodeksu Tłumacza Przysięgłego powołanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości i TEPIS, którego zadaniem było opracowanie nowelizacji *Kodeksu tłumacza przysięgłego*. Opracowałam i prowadziłam webinaria dla tłumaczy na zlecenie eCPD Webinars (Wielka Brytania) i Textem (Polska). Miałam również odczyty popularyzatorskie dla Studenckiego Koła Naukowego Jurslingwistyki i Koła Naukowego BAJT na Uniwersytecie Warszawskim.

Dopełnieniem działalności w tym zakresie jest opracowanie strony internetowej projektu habilitacyjnego (www.eurofog.eu), mającej na celu popularyzację uzyskanych wyników badań oraz prezentację ich praktycznych zastosowań.

6.4 Pozostała działalność

Innym typem aktywności, która jest istotna dla prowadzonej przeze mnie działalności naukowej ze względu na możliwość śledzenia bieżących zmian w branży tłumaczeniowej na rynku, jest praca w zawodzie tłumacza i korektora tłumaczeń z dziedziny prawa i ekonomii na rzecz instytucji i biur tłumaczeń z Polski, Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych. W roku 2004 uzyskałam uprawnienia tłumacza przysięgłego i wykonywałam tłumaczenia dla sądów w Warszawie i Trójmieście. Uczestniczyłam w procesie rekrutacji tłumaczy języka polskiego do różnych zagranicznych biur tłumaczeń. Wykonałam również liczne ekspertyzy językowe i tłumaczeniowe, w tym między innymi oceny fonologiczno-semantyczne nazw produktów (tzw. *brand naming*), opracowanie list frekwencyjnych słów do kwestionariuszy klinicznych, analizy słów kluczowych na potrzeby internetowych kampanii marketingowych oraz ekspertyzy dotyczące jakości tłumaczenia. Zajmowałam się również opracowaniem i testowaniem materiałów do nauki języka polskiego jako obcego. Od 2012 r. pełnię funkcję eksperta w Polskim Komitecie Normalizacyjnym w Podkomitecie SC 5: Tłumaczenia pisemne, ustne i związana technika, gdzie opiniuję normy dotyczące przekładu.

References

- Baker, Mona (1995) "Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research." *Target* 7(2), 223–243.
- Chesterman, Andrew (2004) "Hypotheses about translation universals." *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*. eds. Gyde Hansen, Kirsten Malmkjær and Daniel Gile. Amsterdam: Benjamins, 1–13.
- Cronin, Michael (2010) "The Translation Crowd." *Revista Tradumàtica* 8. <<http://www.fti.uab.es/tradumatica/revista/num8/articles/04/04central.htm>> accessed 15 Aug. 2013.
- Duff, Alan (1981) "The Third Language. Recurrent Problems of Translation into English." Oxford: Pergamon.
- Fillmore, Ch. (1982) "Frame Semantics." In The Linguistic Society of Korea (ed.) *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin, 111–137.
- Frawley, William (1984) "Prolegomenon to a theory of translation." *Translation: Literary, linguistic and philosophical perspectives*. ed. William Frawley. London/Toronto: Associated University Presses, 159–175.
- Kelly, Dorothy (2005) *A Handbook for Translator Trainers. A Guide to Reflective Practice*. Manchester, St. Jerome.
- Kiraly, Don (2005) "Project-based learning: a case for situated translation." *Meta: Translators' Journal* 50(4), 1098–1111.
- Langacker, Ronald W. (1988) "A View of Linguistic Semantics." *Topics in Cognitive Linguistics* ed. Brygida Rudzka-Ostyn. Amsterdam: Benjamins, 45–90.

Mattila, Heikki E.S. (2006) *Comparative Legal Linguistics*. Aldershot: Ashgate.
Newmark, Peter (1988) *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
Nord, Christiane (2000) "Training Functional Translators." *Cadernos de Tradução* 1(5), 27–46.
Šarčević, Susan (1997) *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
Toury, Giddon (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: Benjamins.

Ljiljana Bied